

What might be a valuable contribution to the topics covered in the book is a chapter that would apply critical thinking to critical thinking itself. This is implied in the book, partially developed here and there, but a special chapter on the limits of critical thinking would be an interesting read. To give an example of what I have in mind: The prevalent view of schools in Slovenia nowadays is that there are too many facts, too much rote learning and learning by heart. Everyone insists that pupils should not learn facts but rather learn how to think. However, it is no rarity for teachers to encounter pupils with very little knowledge of basic facts about our society, history, or particular area of knowledge. It seems that once a certain valuable competence in society becomes recognized as important, it also tends to become fashionable. As a result, it may be hailed as the solution to all problems and become the sole focus of implementation, while all other aspects fade in the background and other perspectives are deemed less important. At such times, it would be wise to remember that every position has its limits – and, in our case, it would be interesting to examine the limitations of critical thinking. On a more personal note: that is something I would be very much interested in writing about myself. However, Bruno Ćurko may well beat me to it.

Marjan Šimenc

Slobodan Sadžakov,
Miloš Šumonja
Filozofija obrazovanja

Pedagoški fakultet Sombor,
 Sombor 2018., 127 str.

Filozofija odgoja filozofska je disciplina koja je svoje mjesto pronašla na gotovo svim studijima filozofije, kako u Hrvatskoj tako i u regiji, te na mnogim različito profiliranim studijima odgojnih znanosti. U fakultetskoj ponudi susreće se, osim pod nazivom Filozofija odgoja, i kao Filozofija obrazovanja te Filozofija odgoja i obrazovanja. Sadržaj nastave iz ovoga područja na visokoškolskoj razini uobičajeno obuhvaća razmatranja odgojnih, ali i s odgojem povezanih praksi koje se, poput puko tehničke i strogo usmjerene izobrazbe za buduće zanimanje, često pogrešno poistovjećuju s odgojem samim. Profesionalna izobrazba, stručno osposobljavanje i priprema za određeno zanimanje svakako predstavljaju dio odgojno-obrazovnih nastojanja, no nikako ne iscrpljuju sve ono što odgoj jest. Filozofijsko promišljanje odgoja nužno polazi od razumijevanja čovjeka kao složenoga bića koje se samo prividno može rastaviti na međusobno nepovezane dimenzije. Filozofirati o odgoju znači pristupiti čovjeku kao cjelovitome biću, kao pojedincu i članu zajednice, te razmatrati nastojanja koja su usmjerena razvoju autentične ličnosti. To je tema o kojoj u povijesti filozofije ne nedostaje materijala. Međutim, sustavni pregledi takvih

sadržaja, pogotovo oni udžbeničkoga karaktera, na našim prostorima gotovo da i ne postoje. U tome je smislu knjiga *Filozofija obrazovanja*, autora Slobodana Sadžakova i Miloša Šumonje u izdanju Pedagoškog fakulteta u Somboru, ne samo dobrodošla nego i nužno potrebna.

Knjiga *Filozofija obrazovanja* pisana je kao udžbenik, namijenjen onima koji se po prvi puta susreću s tim područjem. Autori uvažavaju eventualni izostanak filozofijskoga predznanja čitatelja te pristupačnim i tematski usmjerenim načinom izlaganja knjigu oblikuju kao informativno i poticajno štivo. Materijali su organizirani na način da se u prvoj cjelini donosi povijesni pregled djela nekih od najutjecajnijih autora iz područja filozofije odgoja (obrazovanja), dok u drugoj cjelini autori razmatraju aktualna pitanja suvremenog života koja se dotiču, ili čak proistječu, iz pojedinog koncepta odgoja i obrazovanja. Nadopunjavanje povijesnog i problemskog pristupa čini se osobito korisnim. Kako zapažaju i autori u »Predgovoru«, filozofija, a pogotovo ona njena disciplina koja se bavi konceptima odgoja i obrazovanja ne može, niti smije, prerasti u čuvaricu »antikvarnog znanja«, nego mora nastojati »u pokušaju otvaranja perspektive slobode, odnosno razvoja društva kroz adekvatne koncepte obrazovanja« (str. 5). U tome smislu, nadopuna povijesnog pregleda s problemskim pristupom omogućuje ne samo potpuniji uvid u materiju nego i pomaže pri aktualizaciji nekih od

ključnih tema prisutnih u filozofskoj tradiciji.

Prva cjelina donosi pregled najutjecajnijih filozofskih teorija odgoja. Autori oprezno pristupaju takvoj ostavštini ističući da se u mnoštvu refleksija o odgoju i obrazovanju samo neke od njih doista mogu smatrati zaokruženim sustavima odnosno pojedinim filozofijama odgoja i obrazovanja, poput one Platonove, Rousseauove ili Deweyeve. Čitatelju koji se prvi puta susreće s ovim područjem filozofije vrlo su korisne uvodne biografske napomene o pojedinim autorima, pojašnjenja društvenog i intelektualnog konteksta u kojima su oni živjeli i djelovali te osvrta na opće filozofske stavove koje su promovirali. Povijesni pregled, uz već spomenute Platona, Rousseaua i Johna Deweya, obuhvaća razmatranja Sokratova, a potom i Aristotelova doprinosa, zatim Lockeovih, Kantovih i Fichteovih teza te Hegelovih osvrta na temu odgoja i obrazovanja. Pregled završava ogledom o suvremenim tendencijama u filozofiji obrazovanja, a njihovo razmatranje autori sabiru pod pitanjem: Je li obrazovanje činitelj općeljudskoga oslobođenja kako su vjerovali prosvjetitelji ili je, kako se čini da iskustvo pokazuje, ono zapravo sredstvo za podčinjavanje siromašnih i slabih? (str. 68) Ovo završno poglavlje u prvoj cjelini knjige prikazuje različite pristupe u kritičkom sagledavanju društvene uloge obrazovanja. Autori polaze od razmatranja Marxove i Engelsove zamisli poželjnoga obrazovanja, koja proizlazi iz njihove šire vizije socija-

lističkog društva (str. 69). Osvrću se i na kritičku pedagogiju, posebno na stavove Paula Freirea. U raspravi na temu postmodernizma autori ukazuju na paradokse postmodernističke kritike tradicionalnog obrazovanja. Nastavljaju s analizom »društva znanja« te argumentima za kritiku toga koncepta, čime se zapravo u suvremenom kontekstu aktualiziraju teze ranije spomenutih Kanta ili Fichtea.

Druga cjelina *Filozofije obrazovanja* donosi rasprave o pojedinim pitanjima iz područja odgoja i obrazovanja. Cjelinu otvara tekst na temu individualizacije koji se na tragu završnoga teksta iz prethodne cjeline posebno bavi analizom pojma *Bildung*. Nastavlja se s raspravama o pojmovima autoriteta i autoritarnosti, nakon čega slijedi tekst o obrazovanju kao ljudskome pravu. Uvijek aktualnom pitanju odnosa obrazovanja i morala autori pristupaju kroz pojašnjavanje temeljnih pojmova (moral, vrlina, moralna svijest, etika) te ključnih odnosa, poput onih između morala i prava, morala i politike te ekonomije i morala. Završno ukazuju na relaciju između morala i obrazovanja koja je od presudne važnosti kako za obrazovanje tako i za moral. Slijedi rasprava o odnosu obrazovanja i religije, pri čemu se posebno važnim čini pažljiva analiza ishodišta i značenja sekularizacije. Završna dva poglavlja tematiziraju egoizam odnosno altruizam, što su teme o kojima bi se svakako trebalo više raspravljati unutar discipline filozofije odgoja (obrazovanja). Autori s pravom upućuju na složenost filozofijskih koncepata egoizma i altruizma

te posebnu pažnju posvećuju sagledavanju njihovih veza s moralnim obvezama i moralnim dužnostima. Također upozoravaju na važnost razlikovanja filozofijski utemeljenih značenja ovih pojmova naspram njihova često redukcionističkog pa i iskrivljenog korištenja u svakodnevnom govoru. U kontekstu nastave posebno se poticajnim čini osvrt na mogućnosti manipulacije s nekim aspektima altruizma. Autori s pravom zaključuju da su upravo ove teme izrazito značajne za svakog odgojnog djelatnika, s obzirom da je mnoštvo izazova u odgoju povezano upravo s kolizijom između vrijednosti i djelovanja vodećih egoizmom odnosno altruizmom. Regulacija prirodene samovolje, nježno umirenje kao preduvjet mirnoga i kvalitetnoga suživota te promoviranje pozitivnih vrijednosti poput zajedništva i solidarnosti, da istaknemo samo neke zadaće odgoja, pretpostavljaju odgovarajuće razrješenje konflikta između egoizma i altruizma.

Knjiga *Filozofija obrazovanja* uspješno spaja povijesni i problemski pristup te omogućuje kvalitetno uvođenje u ovu disciplinu filozofije. Autori temama pristupaju odgovorno i pažljivo: kompleksni sadržaji predstavljeni su pristupačnim stilom koji se ne odriče znanstvene korektnosti. Knjiga svakako ispunjava svoju inicijalnu svrhu: uvođenje u kolegij filozofije obrazovanja (odgoja), no zasigurno će se naći i u bibliotekama drugih zainteresiranih čitatelja s interesom za ključne teme kako odgoja tako i filozofije.

Ivana Zagorac